

Володимир Валентинович Остапенко,*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,*
ORCID 0009-0006-5727-2068

e-mail: vladimir.v.ostapenko@gmail.com

ПЗВО «Східноєвропейський університет імені Пауфа Аблязова», м. Черкаси

ЕКОНОМІЧНА ФУТУРОЛОГІЯ ЯК НАУКОВИЙ НАПРЯМ: СУТНІСТЬ, ПІДХОДИ, ІНСТРУМЕНТИ

Вступ. Сучасні соціально-економічні системи функціонують в умовах високої динамічності, зростаючої невизначеності та багатовекторних трансформацій, зумовлених глобалізаційними процесами, технологічними проривами, цифровізацією, демографічними змінами та загостренням екологічних викликів. Традиційні підходи до економічного аналізу, прогнозування та стратегічного планування дедалі частіше виявляються недостатніми для адекватного осмислення складних і нелінійних процесів розвитку, що актуалізує потребу в нових наукових парадигмах дослідження майбутнього економіки.

У цьому контексті особливого значення набуває економічна футурологія як міждисциплінарний науковий напрям, що поєднує досягнення економічної теорії, соціології, системного аналізу, прогнозування, просторових досліджень і науки управління. Вона орієнтована не лише на екстраполяцію наявних тенденцій, а й на виявлення альтернативних траєкторій розвитку, аналіз «слабких сигналів» змін та формування образів можливого, ймовірного й бажаного майбутнього соціально-економічних систем.

Зростання ролі довгострокових стратегій розвитку держав, регіонів і територіальних громад, зокрема в межах концепції сталого розвитку, інноваційної економіки та смарт-спеціалізації, зумовлює необхідність поглибленого теоретико-методичного осмислення економічної футурології. Саме вона створює наукове підґрунтя для прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності, підвищення адаптивності економічних систем та зниження стратегічних ризиків.

Незважаючи на зростаючий інтерес наукової спільноти до проблематики майбутнього, економічна футурологія все ще перебуває на етапі становлення як самостійний науковий напрям. Це обумовлює потребу в систематизації її сутнісних характеристик, підходів та інструментарію.

Постановка проблеми. Поглиблення глобальних соціально-економічних трансформацій, прискорення технологічного розвитку, цифровізація економічних процесів, зміна просторової організації господарства та зростання рівня невизначеності розвитку обумовлюють необхідність переосмислення наукових підходів до аналізу майбутнього економічних систем. У сучасних умовах традиційні інст-

рументи економічного прогнозування, що ґрунтуються переважно на лінійній екстраполяції минулих тенденцій, дедалі частіше виявляються недостатніми для своєчасного виявлення структурних зламів, «чорних лебедів» та радикальних інновацій, які визначають траєкторії довгострокового розвитку.

У зв'язку з цим постає наукова проблема формування цілісного теоретико-методичного підходу до дослідження економічного майбутнього, здатного враховувати багатоваріантність розвитку, взаємодію економічних, соціальних, технологічних та просторових чинників, а також високий рівень ризиків і невизначеності. Економічна футурологія, як міждисциплінарний науковий напрям, покликана відповісти на зазначені виклики, проте на сьогодні вона залишається недостатньо концептуалізованою, з розмитими межами, фрагментарним інструментарієм та обмеженою інтеграцією в систему економічних наук.

Актуальність дослідження економічної футурології зумовлена також практичними потребами формування довгострокових стратегій розвитку на національному, регіональному та локальному рівнях, зокрема в умовах реалізації політики сталого розвитку, смарт-спеціалізації та просторового планування територій. Відсутність системного розуміння сутності, підходів і інструментів економічної футурології ускладнює використання її потенціалу в процесі прийняття управлінських рішень, знижує адаптивність економічних систем та підвищує ймовірність стратегічних помилок.

Таким чином, наукова та практична значущість проблеми зумовлює необхідність комплексного дослідження економічної футурології як самостійного наукового напрямку, що визначає актуальність даної статті, спрямованої на уточнення її сутності, систематизацію основних підходів і визначення ключових інструментів дослідження економічного розвитку в довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика економічної футурології формується на перетині кількох дослідницьких традицій: футурології та futures studies, стратегічного прогнозування, форсайт-досліджень, інноваційної економіки й просторового розвитку. У сучасних публікаціях домінує підхід, за якого майбутнє розглядається не

як єдина «передбачувана» траєкторія, а як множина альтернативних сценаріїв, що залежать від технологічних, інституційних, соціальних і просторових змін. Відповідно, значний масив робіт присвячено методології сценарного аналізу, виявленню трендів і «слабких сигналів», а також побудові карт майбутнього (roadmaps) для економічних систем різних рівнів.

Окремий напрям сучасних досліджень пов'язаний із розвитком форсайт-практик у державному управлінні та регіональній політиці. У наукових і прикладних працях акцентовано увагу на поєднанні експертних методів (Delphi, панелі, стратегічні сесії) з аналітикою даних, що розширює можливості обґрунтування довгострокових пріоритетів розвитку. У цьому контексті важливою є група публікацій, які демонструють перехід від «прогнозування показників» до «керування невизначеністю» через формування портфеля сценаріїв, адаптивних стратегій і механізмів раннього попередження ризиків.

Суттєвий внесок у прикладний вимір економічної футурології роблять дослідження з інноваційної політики та смарт-спеціалізації, де майбутнє територій пов'язується з підприємницьким відкриттям, технологічною диверсифікацією, розвитком кластерів і регіональних інноваційних екосистем. У публікаціях цього напрямку наголошено на необхідності узгодження довгострокових бачень із просторовим плануванням, людським капіталом, інфраструктурою та інституційною спроможністю, а також на ролі багаторівневого врядування й партнерств «влада-бізнес-наука-громадськість».

Водночас аналіз літератури засвідчує наявність дискусійних і недостатньо опрацьованих аспектів. По-перше, у науковому полі зберігається фрагментарність трактувань економічної футурології: частина робіт ототожнює її з прогнозуванням, інші – з форсайтом або сценарним плануванням. По-друге, бракує узгодженої системи інструментів, що поєднувала б якісні експертні методи з кількісним моделюванням та просторовою аналітикою. По-третє, недостатньо досліджено механізми інтеграції футурологічних результатів у реальні управлінські цикли (стратегії, програми, документи просторового планування) та інструменти моніторингу виконання сценарних орієнтирів.

Отже, попри значний масив публікацій у суміжних напрямках, актуальним залишається завдання систематизації економічної футурології як цілісного наукового напрямку – з уточненням її сутності, ключових підходів та інструментарію, а також із визначенням можливостей застосування для стратегічного й просторового розвитку територій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретико-методичне обґрунтування економічної футурології як самостійного наукового напрямку шляхом уточнення її сутності, систематизації основних наукових підходів та визначення ключових інструментів дослідження майбутнього економічних систем в умовах зростаючої невизначеності та динамічних трансформацій.

Для досягнення поставленої мети у статті передбачається розв'язання таких завдань: розкрити зміст і концептуальні засади економічної футурології та окреслити її місце в системі економічних наук; обґрунтувати відмінності економічної футурології від традиційних підходів до економічного прогнозування і стратегічного планування; узагальнити та систематизувати основні наукові підходи до дослідження економічного майбутнього; охарактеризувати інструментарій економічної футурології та визначити можливості його застосування в аналізі довгострокового розвитку; визначити роль економічної футурології у формуванні адаптивних стратегій соціально-економічного та просторового розвитку.

Реалізація зазначених завдань сприятиме поглибленню теоретичних положень економічної футурології та підвищенню її практичної значущості для обґрунтування управлінських рішень у сфері стратегічного та просторового планування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна футурологія формується як міждисциплінарний науковий напрям, орієнтований на дослідження можливих, імовірних та бажаних траєкторій розвитку економічних систем у довгостроковій перспективі. Її зміст полягає не у прогнозуванні конкретних значень економічних показників, а у формуванні цілісного бачення майбутнього економіки на основі аналізу структурних зрушень, технологічних інновацій, інституційних змін, соціальних трансформацій та просторових чинників розвитку. Таким чином, економічна футурологія спрямована на осмислення економічного майбутнього як відкритого, багатоваріантного процесу, що залежить від рішень і дій суб'єктів розвитку.

Концептуальні засади економічної футурології ґрунтуються на кількох ключових положеннях.

По-перше, майбутнє економічних систем розглядається як нелінійне та стохастичне, що зумовлює необхідність відмови від жорстких детерміністських моделей і переходу до сценарного мислення.

По-друге, визначальним є принцип багатоваріантності розвитку, відповідно до якого економічна футурологія оперує сукупністю альтернативних сценаріїв, а не єдиним «найімовірнішим» прогнозом.

По-третє, важливою концептуальною засадою є акцент на невизначеності та ризиках, зокрема на ролі «слабких сигналів» і потенційних точок біфуркації, що можуть радикально змінити траєкторію економічного розвитку.

По-четверте, економічна футурологія базується на системному підході, який передбачає аналіз взаємозв'язків між економічними, соціальними, технологічними, інституційними та просторовими підсистемами.

Важливим елементом змісту економічної футурології є її нормативний вимір. На відміну від суто описових підходів, вона поєднує позитивний аналіз із формуванням образів бажаного майбутнього, що дозволяє обґрунтовувати стратегічні цілі розвитку

та напрями економічної політики. У цьому контексті економічна футурологія виступає інтелектуальним підґрунтям для стратегічного бачення, довгострокового планування та формування адаптивних стратегій розвитку.

У системі економічних наук економічна футурологія займає інтегративне місце, поєднуючи положення макроекономіки, регіональної економіки, економіки інновацій, інституційної економіки та економіки сталого розвитку. Вона тісно взаємодіє з економічним прогнозуванням і стратегічним плануванням, водночас не зводиться до них, оскільки фокусується не на передбаченні результатів, а на аналізі можливостей і обмежень майбутнього розвитку. Також економічна футурологія доповнює теорію економічної політики, надаючи інструменти для оцінювання довгострокових наслідків управлінських рішень в умовах невизначеності.

Отже, економічна футурологія постає як перспективний науковий напрям, що розширює методичні межі економічних досліджень і сприяє формуванню нової культури економічного мислення, орієнтованої на стратегічну далекоглядність, адаптивність та стійкий розвиток економічних систем.

Економічна футурологія суттєво відрізняється від традиційних підходів до економічного прогнозування та стратегічного планування як за методологічними засадами, так і за логікою осмислення майбутнього економічних систем. Насамперед різниця полягає у трактуванні самого поняття майбутнього. У межах економічного прогнозування майбутнє розглядається переважно як продовження минулих і поточних тенденцій, що може бути кількісно оцінене за допомогою економетричних моделей та екстраполяційних методів. Натомість економічна футурологія виходить із уявлення про майбутнє як відкритий, багатоваріантний і принципово невизначений простір можливостей, у якому результати розвитку значною мірою залежать від стратегічних рішень, інституційних змін та непередбачуваних подій.

Другою ключовою відмінністю є ставлення до невизначеності та ризику. Традиційне економічне прогнозування прагне мінімізувати невизначеність шляхом уточнення моделей і припущень, тоді як економічна футурологія визнає невизначеність як базову характеристику довгострокового розвитку. Відповідно, у футурологічних дослідженнях акцент переноситься з пошуку «найточнішого прогнозу» на виявлення можливих сценаріїв, аналіз критичних факторів змін, «слабких сигналів» та потенційних точок перелому, що можуть кардинально змінити економічну динаміку.

Відмінності простежуються також у часовому горизонті досліджень. Економічне прогнозування зазвичай орієнтоване на коротко- та середньострокову перспективу, у межах якої зберігається відносна стабільність структурних параметрів економіки. Стратегічне планування, хоча й має довший горизонт, часто ґрунтується на фіксованих цілях і лінійній логіці досягнення результатів. Економічна футу-

рологія, навпаки, зосереджується на довгостроковій і наддовгостроковій перспективі, де можливі глибокі структурні трансформації, технологічні злами та зміна інституційних основ розвитку.

Ще однією принциповою відмінністю є поєднання позитивного та нормативного підходів. Традиційні прогнози здебільшого мають описовий характер і відповідають на питання «що, ймовірно, відбудеться», тоді як економічна футурологія одночасно розглядає питання «що може відбутися» і «яке майбутнє є бажаним». У цьому сенсі вона інтегрує аналітичний та ціннісний виміри, створюючи підґрунтя для формування довгострокових візій розвитку та стратегічних орієнтирів економічної політики.

Відрізняється також інструментарій дослідження. Якщо економічне прогнозування базується переважно на кількісних методах і формалізованих моделях, а стратегічне планування – на програмно-цільових підходах, то економічна футурологія поєднує якісні й кількісні методи. Вона використовує сценарний аналіз, форсайт, експертні панелі, аналіз трендів і «слабких сигналів», економіко-математичне та системне моделювання, а також інструменти просторової й інституційної аналітики.

Тому, економічна футурологія не заперечує традиційні підходи до прогнозування і планування, а доповнює та розширює їх, зміщуючи фокус з передбачення результатів на управління невизначеністю та формування стратегічної далекоглядності. Саме це робить її важливим науковим і прикладним інструментом для прийняття управлінських рішень у сучасних умовах швидких і непередбачуваних економічних змін.

Дослідження економічного майбутнього ґрунтується на сукупності наукових підходів, які відрізняються за об'єктом аналізу, часовим горизонтом, рівнем формалізації та способом роботи з невизначеністю. У межах економічної футурології ці підходи доцільно розглядати як взаємодоповнювальні, що в сукупності формують цілісну методологічну основу аналізу довгострокового розвитку економічних систем.

Прогностичний (екстраполяційний) підхід базується на аналізі ретроспективних даних і виявленні стійких тенденцій економічного розвитку. Його ключовим інструментарієм є економетричні моделі, трендовий аналіз і прогнозування показників. Даний підхід дозволяє оцінити ймовірні сценарії розвитку за умови збереження наявних структурних параметрів, однак має обмежену здатність враховувати радикальні злами та нестандартні події, що характерні для довгострокової перспективи.

Сценарний підхід орієнтований на формування альтернативних образів майбутнього на основі комбінації ключових факторів і рушійних сил розвитку. Він передбачає побудову кількох логічно узгоджених сценаріїв, які відображають можливі траєкторії економічних систем за різних умов. Сценарний підхід є центральним для економічної футурології, оскільки дозволяє працювати з невиз-

наченістю та оцінювати наслідки різних стратегічних рішень.

Форсайт-підхід спрямований на колективне осмислення майбутнього із залученням експертів, стейкхолдерів і суб'єктів розвитку. Його особливістю є поєднання аналітичних методів з комунікативними інструментами, такими як Delphi, експертні панелі, стратегічні сесії та дорожні карти. Форсайт використовується для визначення довгострокових пріоритетів, формування візії розвитку та узгодження інтересів учасників економічних процесів.

Системний підхід розглядає економічне майбутнє як результат взаємодії багатьох підсистем – економічної, соціальної, технологічної, інституційної та екологічної. У його межах економіка аналізується як складна адаптивна система, схильна до нелінійної динаміки, зворотних зв'язків і ефектів самоорганізації. Цей підхід дозволяє виявляти критичні вузли та точки біфуркації, що можуть визначати довгострокові траєкторії розвитку.

Інституційний підхід акцентує увагу на ролі формальних і неформальних інститутів, правил, норм та моделей поведінки у формуванні економічного майбутнього. Він підкреслює, що структурні зміни в економіці залежать не лише від технологій чи ресурсів, а й від якості інституційного середовища, здатності до координації дій і впровадження інноваційних рішень.

Технологічний підхід зосереджується на аналізі впливу науково-технічного прогресу, цифровізації та проривних інновацій на економічний розвиток. У його межах досліджуються технологічні тренди, життєві цикли технологій і потенційні «технологічні вікна можливостей», що можуть змінювати структуру виробництва, ринків і зайнятості.

Просторовий підхід розглядає економічне майбутнє крізь призму територіальної диференціації та просторової організації господарства. Він дозволяє аналізувати нерівномірність розвитку, роль агломерацій, регіональних спеціалізацій і мережевих взаємозв'язків у формуванні довгострокових конкурентних переваг територій.

Таким чином, систематизація наукових підходів (рис. 1) свідчить, що дослідження економічного майбутнього потребує інтеграції кількісних і якісних методів, аналітичного та нормативного бачення, а також урахування багаторівневої та просторової природи економічних процесів. Саме така інтегративна логіка лежить в основі економічної футурології як сучасного наукового напрямку.

Інструментарій економічної футурології являє собою комплекс взаємодоповнювальних методів і аналітичних засобів, спрямованих на дослідження довгострокових трансформацій економічних систем в умовах високої невизначеності та структурних зрушень. Його специфікою є поєднання кількісних і якісних методів, а також аналітичного та нормативного вимірів, що дозволяє не лише описувати можливі траєкторії розвитку, а й формувати обґрунтовані бачення бажаного економічного майбутнього.

Рисунок. Основні наукові підходи до дослідження економічної футурології

Джерело: авторська розробка.

Базовим елементом інструментарію економічної футурології є сценарний аналіз, який передбачає побудову альтернативних сценаріїв розвитку на основі комбінації ключових драйверів змін, критичних невизначеностей і зовнішніх впливів. Застосування сценарного аналізу дає змогу оцінити потенційні наслідки різних управлінських рішень, підвищити стійкість стратегій розвитку та адаптувати їх до можливих змін середовища у довгостроковій перспективі.

Важливе місце займають форсайт-інструменти, орієнтовані на колективне формування бачення майбутнього за участю експертів і стейкхолдерів. До них належать методи Delphi, експертні опитування, стратегічні сесії, дорожні карти (roadmaps) та сценарні майстерні. Їх застосування дозволяє узгоджувати інтереси різних груп, ідентифікувати стратегічні пріоритети та формувати спільні довгострокові візії розвитку економічних систем, галузей або територій.

Суттєву роль у футурологічних дослідженнях відіграє аналіз трендів і «слабких сигналів», що спрямований на раннє виявлення зародкових змін, які ще не мають значного впливу на економіку, але можуть стати джерелом майбутніх трансформацій. Цей інструмент дає змогу своєчасно реагувати на потенційні технологічні, соціальні чи інституційні зрушення та знижувати стратегічні ризики.

До інструментарію економічної футурології належать також економіко-математичне та системне моделювання, які використовуються для аналізу складних взаємозв'язків між елементами економічних систем. Такі моделі дозволяють оцінювати довгострокові ефекти політичних рішень, інноваційних змін або інституційних реформ з урахуванням нелінійної динаміки та зворотних зв'язків.

Окрему групу інструментів становлять методи просторової аналітики, зокрема геоінформаційні системи, картографування потенціалів і просторове моделювання. Їх застосування розширює можливості аналізу територіальної диференціації розвитку, формування смарт-спеціалізацій і прогнозування просторових наслідків економічних трансформацій.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набуває використання великих даних і цифрових платформ, які дозволяють обробляти значні масиви інформації, виявляти приховані закономірності та підсилити аналітичну складову футурологічних досліджень. Поєднання data-driven підходів із експертними оцінками підвищує обґрунтованість сценаріїв і стратегічних рішень.

Застосування інструментарію економічної футурології у довгостроковому аналізі дозволяє перейти від реактивного управління до проактивного формування розвитку, забезпечити гнучкість стратегій, зменшити вплив невизначеності та створити умови для стійкого й конкурентоспроможного розвитку економічних систем у майбутньому.

Економічна футурологія відіграє ключову роль у формуванні адаптивних стратегій соціально-економічного та просторового розвитку, оскільки забезпечує наукове осмислення майбутнього в умовах високої невизначеності, швидких структурних змін і багаторівневої взаємодії чинників розвитку. Її значення полягає у переході від статичного, нормативно заданого планування до динамічного управління розвитком, орієнтованого на гнучкість, навчання та коригування стратегічних рішень у часі.

По-перше, економічна футурологія створює підґрунтя для формування довгострокового стратегічного бачення розвитку економічних систем і територій. Завдяки сценарному та форсайтному підходам вона дозволяє сформулювати узгоджені образи можливого та бажаного майбутнього, які слугують орієнтирами для визначення стратегічних цілей соціально-економічного і просторового розвитку. Це особливо важливо для регіонів і територіальних громад, де стратегічні рішення мають довготривалі просторові та інфраструктурні наслідки.

По-друге, економічна футурологія сприяє підвищенню адаптивності стратегій розвитку за рахунок роботи з невизначеністю. Замість жорстко фіксованих планів вона пропонує портфель альтернативних сценаріїв і стратегічних опцій, що дозволяє оперативно коригувати напрями розвитку залежно від зміни зовнішніх і внутрішніх умов. Такий підхід знижує ризик стратегічних помилок і підвищує стійкість соціально-економічних систем до кризових явищ.

По-третє, важливою роллю економічної футурології є інтеграція соціально-економічного та просторового вимірів розвитку. Футурологічні інструменти дозволяють оцінювати довгострокові наслідки економічних рішень у просторовому контексті, зокрема вплив інновацій, інфраструктурних проєктів і змін у структурі зайнятості на територіальну організацію господарства, міграційні процеси та розвиток агломерацій.

По-четверте, економічна футурологія підтримує формування політик смарт-спеціалізації та інноваційного розвитку. Аналіз майбутніх технологічних трендів, ринкових ніш і конкурентних переваг територій дозволяє обґрунтувати вибір пріоритетів розвитку, зорієнтованих на внутрішній потенціал і здатність до трансформацій. Це забезпечує

узгодження стратегічних цілей із реальними ресурсними й інституційними можливостями.

По-п'яте, економічна футурологія виконує функцію інтелектуального інструменту підтримки управлінських рішень, сприяючи розвитку культури стратегічного мислення та міжсекторної взаємодії. Залучення стейкхолдерів до форсайт-процесів підвищує легітимність стратегій розвитку, посилює соціальний консенсус і формує спроможність до спільного реагування на виклики майбутнього.

Отже, економічна футурологія є важливим чинником формування адаптивних стратегій соціально-економічного та просторового розвитку, оскільки поєднує аналітичну глибину з орієнтацією на практичне управління змінами, забезпечуючи стійкість, конкурентоспроможність і довгострокову ефективність розвитку територій та економічних систем.

Висновки. У результаті проведеного дослідження обґрунтовано доцільність виокремлення економічної футурології як самостійного міждисциплінарного наукового напрямку, спрямованого на дослідження довгострокового розвитку економічних систем в умовах зростаючої невизначеності, нелінійності та структурних трансформацій. Встановлено, що економічна футурологія розширює методологічні межі традиційного економічного аналізу, формуючи нову парадигму осмислення економічного майбутнього як багатоваріантного процесу, що залежить від рішень і дій суб'єктів розвитку.

Узагальнення теоретичних підходів дозволило уточнити сутність економічної футурології, яка полягає у поєднанні аналітичного та нормативного вимірів дослідження майбутнього, інтеграції економічних, соціальних, технологічних, інституційних і просторових чинників розвитку. Доведено, що на відміну від традиційного економічного прогнозування і стратегічного планування, економічна футурологія зосереджується не на передбаченні конкретних результатів, а на управлінні невизначеністю, формуванні альтернативних сценаріїв і довгострокових візій розвитку.

Систематизація основних наукових підходів до дослідження економічного майбутнього засвідчила, що ефективний футурологічний аналіз потребує інтеграції прогностичного, сценарного, форсайт-ного, системного, інституційного, технологічного та просторового підходів. Така інтеграція забезпечує комплексне бачення довгострокових трансформацій економічних систем і дозволяє враховувати як кількісні, так і якісні аспекти розвитку.

Охарактеризовано інструментарій економічної футурології та обґрунтовано можливості його застосування в аналізі довгострокового розвитку. Визначено, що поєднання сценарного аналізу, форсайт-інструментів, аналізу трендів і «слабких сигналів», системного та економіко-математичного моделювання, просторової аналітики й цифрових технологій підвищує обґрунтованість стратегічних рішень та сприяє формуванню адаптивних стратегій розвитку.

Доведено, що економічна футурологія відіграє важливу роль у формуванні адаптивних стратегій

соціально-економічного та просторового розвитку, забезпечуючи узгодження довгострокових цілей із реальними можливостями територій і економічних систем. Її застосування сприяє підвищенню стійкості розвитку, зниженню стратегічних ризиків, формуванню конкурентних переваг і розвитку культури стратегічного мислення в системі публічного управління.

Отримані результати мають теоретичне та практичне значення і можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях, а також у процесі розроблення стратегій соціально-економічного та просторового розвитку на національному, регіональному й локальному рівнях. Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленням методів кількісного та просторового футурологічного аналізу, а також із розробленням механізмів інтеграції футурологічних результатів у систему стратегічного управління розвитком.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень у сфері економічної футурології пов'язані з поглибленням її теоретико-методологічних засад та розширенням практичних можливостей застосування в управлінні соціально-економічним і просторовим розвитком. Передусім актуальним є подальше уточнення категоріального апарату економічної футурології, зокрема співвідношення понять «майбутнє», «сценарій», «візія», «стратегічна опція» та «адаптивна стратегія», що сприятиме формуванню більш цілісної та узгодженої наукової парадигми.

Важливим напрямом подальших досліджень є розвиток і апробація інтегрованих методик футуро-

логічного аналізу, які поєднують б якісні експертні інструменти з кількісним економіко-математичним і просторовим моделюванням. Особливу увагу доцільно приділити використанню великих даних, штучного інтелекту та цифрових платформ для виявлення трендів, «слабких сигналів» і ранніх індикаторів структурних змін у довгостроковій перспективі.

Перспективним є також поглиблення досліджень ролі економічної футурології у формуванні політик смарт-спеціалізації, інноваційного розвитку та просторового планування територій. Це передбачає аналіз взаємозв'язку між футурологічними сценаріями, підприємницьким відкриттям і вибором стратегічних пріоритетів розвитку регіонів і громад з урахуванням їхнього інституційного та ресурсного потенціалу.

Окремим напрямом подальших наукових пошуків є вивчення механізмів інтеграції результатів футурологічних досліджень у систему публічного управління, зокрема у стратегічні документи, програми розвитку та інструменти моніторингу й оцінювання. Це дозволить підвищити практичну ефективність економічної футурології та сприятиме переходу від декларативних стратегій до дійсно адаптивного управління розвитком.

Крім того, доцільним є проведення прикладних футурологічних досліджень для окремих галузей, територій і типів економічних систем з урахуванням специфіки їхніх викликів і можливостей. Такі дослідження сприятимуть емпіричному наповненню економічної футурології та підвищенню її ролі як інструменту формування довгострокової конкурентоспроможності та стійкого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуцалюк О. М., Бондар Ю. А., Кравченко М. С., Федюк Б. О. Корпоративне управління стратегічними комунікаціями та репутаційними ризиками на підприємствах малого та середнього бізнесу: Україна VS ЄС. *Вісник економічної науки України*. 2025. № 1 (48). С. 95-103. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1\(48\).95-103](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1(48).95-103)
2. Гуцалюк О. М., Бондар Ю. А., Журило І. В., Соколенко А. В. Стратегічний розвиток підприємств малого та середнього бізнесу в системі інноваційно-інтегрованих кластерних структур. *Економічний вісник Донбасу*. 2025. № 1 (79). С. 77-85. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-1\(79\)-77-85](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-1(79)-77-85)
3. Гуцалюк О. М., Бондар Ю. А., Семенюк Л. Л., Хачатурян О. С. Євроінтеграційні підходи до екокультурної трансформації та інфраструктурного вдосконалення індустрії гостинності в концепції розвитку сервісної економіки. *Економічний вісник Донбасу*. 2025. № 2 (80). С. 118-134. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-2\(80\)-118-134](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-2(80)-118-134)
4. Гуцалюк О. М., Чудаєва І. Б., Ус Г. О., Іляшенко А. Х. Цифрові трансформації інноваційно-інформаційного розвитку національної економіки в забезпеченні захисту стратегічних інтересів України. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2025. № 1 (33). С. 6-18. [https://doi.org/10.58253/2078-1628-2025-1\(33\)-001](https://doi.org/10.58253/2078-1628-2025-1(33)-001)
5. Гуцалюк О. М., Бондар Ю. А., Чудаєва І. Б., Захарченко О. В. Резильєнтність стратегічного розвитку національної економіки в умовах забезпечення інтересів України та цифрових модифікацій інноваційно-інформаційних інструментів впливу. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. Вип. 9 (49). С. 668-682. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9\(49\)-668-682](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9(49)-668-682)
6. Гуцалюк О. М., Бондар Ю. А., Чудаєва І. Б., Ус Г. О. Трансформаційні процеси в стратегуванні інноваційно-інвестиційного потенціалу національної економіки в координатах інформаційних змін та захисту інтересів держави. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2025. Т. 26. Вип. 75 (2). С. 141-153. [https://doi.org/10.24025/2306-4420.75\(2\).2025.338600](https://doi.org/10.24025/2306-4420.75(2).2025.338600)
7. Манцевич Ю. М. Просторове планування як інструмент футурології. *Економіка та держава*. 2017. № 12. С. 9-13.
8. Сухорольський П. М., Сухорольська І. Ю. Основні етапи розвитку футурології та її завдання в умовах сучасного світу. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2018. Т. 21. № 3. С. 116-123. <https://doi.org/10.15421/10.15421/171847>
9. Шапуров О. О. Сучасні інновації: форсайт-дослідження та екофутурологія. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2016. Вип. 20. Ч. 2. С. 118-120.
10. Шергін С. О. Футурологія у галузі глобалістики і міжнародних відносин. *Зовнішні справи*. 2021. Т. 31. № 1-2. С. 35-41. <https://doi.org/10.46493/2663-2675-2021-1-2-3>

Надійшла до редакції 12.01.2026

Прийнята до друку 18.02.2026

Опублікована 20.03.2026

REFERENCES

1. Hutsaliuk, O. M., Bondar, Iu. A., Kravchenko, M. S., & Fedyuk, B. O. (2025). Corporate management of strategic communications and reputational risks in small and medium-sized businesses: Ukraine VS EU. *Bulletin of Economic Science of Ukraine*, 1(48), 95-103. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1\(48\).95-103](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1(48).95-103) [in Ukrainian].
2. Hutsaliuk, O. M., Bondar, Iu. A., Zhurylo I. V., & Sokolenko A. V. (2025). Strategic development of small and medium-sized businesses in the system of innovative and integrated cluster structures. *Economic Bulletin of Donbas*, 1(79), 77-85. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-1\(79\)-77-85](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-1(79)-77-85) [in Ukrainian].
3. Hutsaliuk, O. M., Bondar, Iu. A., Semenyuk, L. L., & Khachaturyan O. S. (2025). European integration approaches to eco-cultural transformation and infrastructure improvement of the hospitality industry in the concept of service economy development. *Economic Bulletin of Donbas*, 2(80), 118-134. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-2\(80\)-118-134](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-2(80)-118-134) [in Ukrainian].
4. Hutsaliuk, O. M., Chudayeva, I. B., Us, G. O., & Ilyashenko, A. Kh. (2025). Digital transformations of innovative and informational development of the national economy in ensuring the protection of strategic interests of Ukraine. *Bulletin of the Eastern European University of Economics and Management*, 1(33), 6-18. [https://doi.org/10.58253/2078-1628-2025-1\(33\)-001](https://doi.org/10.58253/2078-1628-2025-1(33)-001) [in Ukrainian].
5. Hutsaliuk, O. M., Bondar, Iu. A., Chudaeva I. B., & Zakharchenko O. V. (2025). Resilience of strategic development of the national economy in the context of ensuring the interests of Ukraine and digital modifications of innovative and informational instruments of influence. *Scientific innovations and advanced technologies*. 9(49), 668-682. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9\(49\)-668-682](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9(49)-668-682) [in Ukrainian].
6. Hutsaliuk, O. M., Bondar, Iu. A., Chudaeva, I. B., & Us, G. O. (2025). Transformational processes in strategizing the innovative and investment potential of the national economy in the coordinates of information changes and protection of the interests of the state. *Collection of scientific papers of Cherkasy State Technological University. Series: Economic Sciences*, 26(75(2)), 141-153. [https://doi.org/10.24025/2306-4420.75\(2\).2025.338600](https://doi.org/10.24025/2306-4420.75(2).2025.338600) [in Ukrainian].
7. Mantsevich, Yu. M. (2017). Spatial planning as a tool of futurology. *Economy and State*, 12, 9-13. [in Ukrainian].
8. Sukhorolsky, P. M., & Sukhorolska, I. Yu. (2018). The main stages of the development of futurology and its tasks in the of the modern world. *Scientific and theoretical almanac «Edges»*, 21(3), 116-123. <https://doi.org/10.15421/10.15421/171847> [in Ukrainian].
9. Shapurov, O. O. (2016). Modern innovations: foresight research and ecofuturology. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic Sciences Series*, 20(2), 118-120. [in Ukrainian].
10. Shergin, S. O. (2021). Futurology in the field of global studies and international relations. *Foreign Affairs*, 31(1-2), 35-41. <https://doi.org/10.46493/2663-2675-2021-1-2-3> [in Ukrainian].

Received: 12.01.2026

Accepted: 18.02.2026

Published: 20.03.2026

Остапенко В. В. Економічна футурологія як науковий напрям: сутність, підходи, інструменти

У статті досліджено економічну футурологію як міждисциплінарний науковий напрям, спрямований на осмислення довгострокових трансформацій соціально-економічних систем у контексті глобальних викликів, технологічних зрушень та просторового розвитку. Розкрито сутність економічної футурології як системи наукових поглядів, методів і аналітичних інструментів, що забезпечують формування альтернативних уявлень про можливі, ймовірні та бажані траєкторії економічного розвитку. Обґрунтовано відмінність економічної футурології від традиційного економічного прогнозування та стратегічного планування, що полягає у фокусі на невизначеності, нелінійності розвитку та багатоваріантності майбутнього.

Систематизовано основні підходи економічної футурології, зокрема сценарний, форсайтний, системний, інституційний та просторовий, які дозволяють комплексно аналізувати динаміку економічних процесів і взаємодію суб'єктів розвитку. Особливу увагу приділено інструментарію економічної футурології, серед якого виокремлено методи експертних оцінок, технологічного та соціально-економічного форсайту, економіко-математичного моделювання, аналізу трендів і «слабких сигналів», а також використання великих даних і цифрових платформ.

Доведено, що економічна футурологія формує теоретико-методологічне підґрунтя для розроблення адаптивних стратегій просторового планування та розвитку територій, зокрема на засадах смарт-спеціалізації. Зроблено висновок, що застосування футурологічних підходів сприяє підвищенню обґрунтованості управлінських рішень, зменшенню ризиків та формуванню довгострокової конкурентоспроможності економічних систем.

Ключові слова: економічна футурологія, економічне прогнозування, сценарний аналіз, форсайт, просторовий розвиток, смарт-спеціалізація, стратегічне планування.

Ostapenko V. Economic futurology as a scientific direction: essence, approaches, tools

The article examines economic futurology as an interdisciplinary scientific field aimed at understanding long-term transformations of socio-economic systems in the context of global challenges, technological shifts, and spatial development. The essence of economic futurology is revealed as a system of scientific views, methods, and analytical tools that enables the formation of alternative visions of possible, probable, and desirable trajectories of economic development. The distinction between economic futurology and traditional economic forecasting and strategic planning is substantiated, emphasizing its focus on uncertainty, nonlinearity of development, and the multivariance of the future.

The main approaches of economic futurology are systematized, including scenario-based, foresight, systemic, institutional, and spatial approaches, which allow for a comprehensive analysis of the dynamics of economic processes and interactions among development actors. Particular attention is paid to the tools of economic futurology, such as expert assessment methods, technological and socio-economic foresight, economic and mathematical modeling, analysis of trends and weak signals, as well as the use of big data and digital platforms.

It is proven that economic futurology forms a theoretical and methodological foundation for the development of adaptive strategies for spatial planning and territorial development, particularly based on smart specialization principles. The article concludes that the application of futurological approaches enhances the validity of managerial decision-making, reduces risks, and contributes to the formation of long-term competitiveness of economic systems.

Keywords: economic futurology, future of the economy, scenario analysis, foresight, spatial development, smart specialization, strategic planning.